

1
Från

Referat av föredrag vid Utrikespolitiska institutets föreläsningsserie "Sverige och kriget", hållet den 2 mars 1945 på Forum.

Näringspolitiken under kriget - i fredsperspektiv.

Föredrag av docent Ingvar Svennilson.

Näringspolitiken under kriget har i huvudsak varit framgångsrik. Genom statliga regleringar av utrikeshandel, produktion och prisbildning har man kunnat förhindra att det svenska näringslivet kunnat utnyttjas för krigförande länders räkning. Levnadsstandarden har under kriget i huvudsak kunnat hållas uppe. Försvarsberedskapen har kunnat förstärkas och upprätthållas utan att resultatet blivit en lössläpt inflation. En samolikt bestående försämring av penningvärdet har dock i strid mot de penningpolitiska målsättningarna icke kunnat förhindras.

Regleringen av det ekonomiska livet under kriget har främst varit negativ. Förbud ha uppställts mot en olämplig inriktning av produktion och utrikeshandel, prishöjningar o.s.v. Efter kriget blir näringspolitikens uppgifter av mera positivt slag. Det gäller då att befrämja ett återupptagande av den snabba ekonomiska utvecklingen från förkrigstiden. Näringspolitikens uppgifter bli i samma mån svårare, eftersom det alltid är lättare att uppställa förbud än att göra nyskapande insatser.

De statliga regleringarna under kriget ha krävt en om-

fattande byråkratisk apparat. I stort sett har den fungerat tillfredsställande, även om den byggts ut i snabbt tempo och mot krigets slut förlorat en del bättre krafter. För varje byråkrati är det en naturlig tendens att utvidga sitt inflytande i riktning mot en större maktfullkomlighet i förhållande till näringslivet. Diktat erbjuder i jämförelse med det gängse systemet av överläggningar och förhandlingar vissa skenbara fördelar för en planläggande och administrerande myndighet. När det efter kriget gäller att övergå från restriktioner till en uppbyggande näringspolitik blir en intim samverkan från de statliga myndigheternas sida med dem, som representera erfarenheten ute i näringslivet, en oundgänglig förutsättning för en framgångsrik näringspolitik.

Friedberg på utrikespolit.
instituttet 1/6 1945

Näringspolitiken under kriget - i fredsprospektiv.

Sverige hörde före kriget till de länder, som kännetecknades av en snabb ekonomisk utveckling, en motsvarande utbyggnad av socialpolitiken, men en betydande återhållsamhet i fråga om statens ingrepp i näringslivet. Något behov av mera omfattande sådana ingrepp hade icke uppstått just därför, att näringslivet var av en starkt progressiv typ. I motsats till ett flertal andra länder, exempelvis Tyskland och Danmark, hade våra exportindustrier förskaffat sig och upprätthållit en så stark ställning på världsmarknaden, att vi trots handelsrestriktionerna i världen kunde genom export förskaffa oss valutor för all erforderlig import. Något behov av en mera ingående reglering av utrikeshandeln förelåg sålunda icke. Valutahandel och kapitalrörelse lämnades fria, handelspolitiken inskränktes i huvudsak till uppgörelser rörande tullsatserna medan handelskvantiteter och priser lämnades fria. De med importen konkurrerande hemsmarknadsindustrierna utvecklades snabbt och någon anledning att skärpa den tidigare införda, mycket milda protektionismen ansågs icke föreligga. Utrikeshandeln var sålunda i huvudsak helt fri och genom dess förmedling stod de svenska varumarknaderna i ständig kontakt med världsmarknaden. På ett stort antal områden bestämdes sålunda vår prisutveckling av den internationella konkurrensen. Något trängande behov av en priskontroll ansågs därför icke föreligga. Lönebildningen på arbetsmarknaden stod också i intimt beroende av den internationella prisutvecklingen. Eventuella tendenser till en inflationistisk utveckling på grund av utvecklingen inom

landet måste under dessa förutsättningar komma att stranda och upplösas i en ökad import respektive minskad export. På grund av denna intima kommunikation med yttervärlden förelåg sålunda intet behov av att genom olika ingrepp i produktion och inkomstbildning begränsa köpkraften. Varutillgången var ju icke begränsad utan hela världens varutillgångar stod till de svenska köparnas förfogande. Om sålunda förutsättning icke förelåg för en restriktiv näringspolitik, så var å andra sidan näringslivets expansion i motsats till ett flertal andra länder så stark, att de tillgängliga produktionskrafterna, framför allt arbetskraften, åtminstone under de bättre konjunkturerna togs fullt i anspråk. Vi plågades sålunda icke såsom ett flertal andra länder, exempelvis England och Förenta Staterna, av någon permanent arbetslöshet. Även depressionerna voro internationellt sätt relativt milda. Belysande är att den svenska konsumtionen under krisen i början på 1930-talet aldrig sjönk under 1929 års nivå. En statlig konjunkturstimulerande politik inleddes under dessa år men den fick aldrig en dominerande betydelse. Dels kom den i gång relativt sent, dels var den av relativt begränsad omfattning. Näringslivets egen utveckling svarade främst för det snabba uppsvinget mot slutet av 1930-talet. Ett undantag från denna bild av ett fritt system bildar endast jordbruket. Det svenska jordbruket höll på att duka under för den hårda internationella konkurrens, som med skärpa satte in i slutet på 1920-talet och under krisen i början av 1930-talet. För att rädda jordbruket var det nödvändigt att å ena sidan hålla tillbaka importen och å andra sidan stimulera exporten. För jordbruket uppbyggdes sålunda under 1930-talet ett fullständigt protektionistiskt regleringssystem. Men denna

sektor av näringslivet bildade som sagt ett undantag från den allmänna regeln.

Det är emellertid tydligt att den allmänna grunden för detta fria system måste rubbas, när kriget började, och särskilt sedan Sverige avspärrats från länderna västerut. Vid fortsatt frihandel skulle våra möjligheter till import ha i hög grad begränsats medan samtidigt enorma anspråk på varor skulle ha ställts från krigförande och andra från världsmarknaden isolerade länder. Berövade kontrollen från en internationell konkurrens skulle varorna i detta knapphetsläge ha skjutit i höjden. Varuförsörjningen inom landet skulle ha blivit lidande på en ohämmad export. Utvecklingen skulle sålunda ha tenderat mot allmän inflation och en kraftig sänkning av levnadsstandarden.

Näringspolitikens uppgift var under dessa förutsättningar ganska självklar och några större skillnader i uppfattningen om dess inriktning och uppgifter ha under kriget knappast uppstått ur olika politiska synpunkter. Meningskiljaktigheterna ha i stället endast gällt gradfrågor och tidpunkten för olika åtgärder. De olika regleringar av näringslivet, som under krigets lopp successivt införts, ha i främsta rummet inneburit en mer eller mindre fullständig reglering av alla marknader, sålunda såväl export- och importmarknaden som de inhemska marknaderna för konsumtion av kapitalvaror och även i viss mån arbetsmarknaden. Regleringarna ha gått ut på att förhindra prisstegringar samt att förhindra varornas användning för mindre angelägna ändamål, sett ur svenska synpunkter. Regleringarna ha därvid även varit inriktade på att lösa det fördelningsproblem som före kriget helt vore beroende av förändringarna i marknadsläget. Det gäller härvid ur politiska synpunkter fastställt för

delning av såväl inkomsterna mellan olika inkomsttagare som av varorna mellan olika konsumenter.

Man har väl numera en känsla av att hela detta regleringsystem har utvecklats så långt som kan komma i fråga under det nu pågående kriget och det kan därför måhända vara berättigat att söka kort rekapitulera de näringspolitiska åtgärderna på olika områden under kriget och motiven för deras tillkomst. Det säger sig självt att en sådan allmän översikt måste bli ytterst kortfattad och ingalunda kan göra anspråk på någon fullständighet.

Till den fria utrikeshandeln före kriget hörde även att Sverige var inlemmat i ett multilateralt bytessystem med växlande export- och importöverskott på olika länder. Hela detta system slogs fullständigt sönder genom kriget och avspärningen. Handeln inriktades i stället på ett bilateralt byte med enskilda länder, som på grund av den växande varubristen fick karaktären av en i detalj reglerad byteshandel. Endast undantagsvis förekommo ansatser till triangulärt byte. Genomförandet av dessa avtal säkerställdes genom export- och importförbud, som successivt utsträcktes till hela utrikeshandeln. En motsvarighet till dessa handelsregleringar bildade den fullständiga kontrollen över valutarörelserna. Uppmärksamhet ägnades i växande grad åt prisfrågorna inom utrikeshandeln. Priserna fastställdes ofta samtidigt med kvantiteterna i bytesavtalen. Enhetligheten i prisbildningen på importvarorna hade under dessa bilaterala bytesförhållanden alldeles brutits sönder och särskilda anordningar fingo därför vidtagas för att utjämna priserna på varor, som inköpts från olika håll, genom s.k. clearing. Utrikeshandeln har fortfarande handhåfts av de gamla export- och importföretagen,

men några anbud ha icke kunnat lämnas eller några avtal uppgöras vare sig i fråga om kvantiteter eller priser annat än efter godkännande av de handelspolitiska myndigheterna. Verksamheten för de enskilda företagen har varit fastställd genom för varje företag bestämda kvoter. Konkurrenten mellan företagen har sålunda i betydande utsträckning upphävts och likaså ofta deras intresse av att få till stånd import till låga priser. Man har så långt som möjligt avlägsnat sig från utrikeshandelns huvudregel att köpa i den billigaste och sälja på den dyraste marknaden. Hela denna reglering har som tidigare antytts i främsta rummet tagit sikte på att säkerställa försörjningen inom landet. Endast i mindre grad har det varit möjligt att taga hänsyn till vår utrikeshandels intressen på längre sikt. I viss utsträckning har hänsyn även tagits till den inhemska prisutvecklingen. Det har inträffat att vi avstått från en eljest möjlig import emedan den endast kunnat ske till priser, som skulle ha inneburit en kraftig inhemsk prisstegring.

Denna reglering av utrikeshandeln har sedan som bekant fått sin fullständiga motsvarighet i fråga om produktionen och marknaderna inom landet.

I fråga om jordbruket har man i huvudsak kunnat bygga vidare på det redan före kriget uppbyggda regleringsystemet. Detta har dock byggts framför allt med ransoneringar av konsumtionen. Särskilt prisstöd har lämnats åt sådan jordbruksproduktion, som ansetts vara av särskild betydelse för folkförsörjningen. Systemet från tiden före kriget har dock icke rubbats i det avseendet, att man alltjämt icke sökt direkt reglera produktionen utan endast indirekt påverkat den genom på lämp-

ligt sätt avvägda priser. Samtidigt har denna prisavvägning i högre grad än före kriget inriktats på att resultera i en på förhand fastställd inkomstutveckling. Noggranna kalkyler i förhand och efterhand ha företagits rörande inkomstutvecklingen inom jordbruket. Som målsättning har därvid gällt att stabilisera jordbrukarens inkomster i hans egenskap av företagare, medan samtidigt ersättningen för hans egen och de anställdas arbetskraft har följt de på arbetsmarknaden uppgjorda avtalen.

För industriproduktionen har ett motsvarande reglerings-system måst uppbyggas från grunden. Produktionens inriktning har även här i viss mån påverkats av de genom priskontrollen fastställda priserna men det viktigaste instrumentet har varit en ingående reglering av de industriella råvarornas användning. Dessa tilldelas endast för alldeles bestämda ändamål, som ansetts böra tillmätas en hög grad av prioritet. Indirekt har detta inneburit en reglering av produktionens inriktning. I viss utsträckning har även varornas utformning påverkats. Tvångsmässig standardisering och föreskrifter har utfärdats om standardvarornas andel av totalproduktionen. Dessa produktionsregleringar ha liksom i fråga om jordbruksprodukterna kompletterats med ransonering av konsumentvarorna. Även här har regleringen måst byggas på kvoter, som ansluta sig till förkrigstidens förhållanden, och därigenom har rörligheten inom produktionen i hög grad beskurits. Möjligheterna att utvidga på konkurrenternas be- kostnad eller att lansera nya varor, som icke svara mot elementära eller militära behov, ha direkt starkt begränsats. För industrien ha alla dessa regleringar med vissa undantag inneburit ett på stället marsch. Plats har dock måst beredas för den omfattande militära produktionen. Framställningen av ersättnings-

varor, sådana som metaller, oljor, gummi och skånadsämnen, har även stimulerats. Därigenom ha tränga sektioner inom produktionssystemet kunnat vidgas, men denna nya produktion har dock i stort sett inneburit endast en begränsad utbyggnad av den industriella apparaten.

Byggnads- och anläggningsverksamheten har varit utsatt för större svänningar i sysselsättningen än någon annan näringsgren. Genom dess starka tillbakagång i början av kriget kunde beredas utrymme för den då forcerade upprustningen. På detta område har såväl återhållande som stimulerande åtgärder måst sättas in. Under kriget har successivt utbyggts en relativt fullständig byggnadskontroll, som med hänsyn till knappheten på råvaror och arbetskraft begränsat den totala byggnadsverksamheten och därvid tillämpat en prioritetsordning, som fastställdes både med hänsyn till folkförsörjning och upprustningsbehov av nya byggnader och anläggningar. Särskilt omvälvande ha de statliga åtgärderna blivit för bostadsbyggandet. Hyrorna ha fastlästs vid förkrigstidens nivå och för att möjliggöra ett fortsatt bostadsbyggande trots höjda kostnader har bostadsbyggandet måst subventioneras. Därvid har hänsyn tagits till behovet av bostäder på olika orter. Subventionerna ha samtidigt differentierats till förmån för kommunala, halvkommunala och kooperativa företag och därigenom har den mera spekulativa byggnadsverksamheten trängts tillbaka. De fria företagen inom byggnadsbranschen ha i stor utsträckning sett sin uppgift begränsad till att bygga på entreprenad för de nämnda organisationernas räkning. Konkurrensen mellan byggmästarna i sin egenkap av entreprenörer har emellertid samtidigt kunnat bevaras.

Liknande regleringar ha som bekant företagits även inom

transportväsendet, vare sig det gällt utnyttjandet av lejdå-
 tarnas fraktutrymme eller användningen av bilar för olika ändamål. I jämförelse med dessa relativt hundraprocentiga regleringar av produktionen kan den svenska arbetsmarknaden sägas gått relativt fri från statliga ingrepp. Inkallelsema och ersättningsproduktionen, framför allt av ved, samt den allmänna varuknappheten har också lett till en våldsamt knapphet på arbetskraft, delvis för nya ändamål. Knappheten har delvis kunnat minskas genom åtgärder för omskolning och bidrag till förflyttning av arbetskraften. Men arbetskraftens användning och lönebildningen på arbetsmarknaden har i huvudsak lämnats fri. Anledningen till detta förhållande får väl i främsta rummet sökas på det politiska området. Men därjämte har man i hög grad ansett sig kunna lita till de starka organisationerna på arbetsmarknaden och deras förmåga att själva lösa uppkommande problem. Dessa ha givetvis arbetat under ett starkare politiskt tryck än före kriget, men deras åtgärder, särskilt vad gäller löneutvecklingen, har i huvudsak skett utan statliga ingrepp på organisationernas eget ansvar. Sådana ingrepp som arbetsförmedlingstvång och användning av tjänsteplikt ha i huvudsak endast haft karaktären av tillfälliga intermezzo i särskilt svåra lägen. Man kan nog inte komma ifrån det intrycket, att genom denna starka bindning av produktionens relativt stora frihet på arbetsmarknaden det tryck, för vilket näringslivet utsatts i hög grad har kommit att beröra arbetsmarknaden. Konkurrensen om folk har tidvis, särskilt inom vissayrken, varit enorm. Olika företagare ha konkurrerat om arbetskraften, dess rörlighet från arbetsplatsen har ökat ofantligt och det har icke kunnat undgå att lönestegringar vid sidan av kollektivavtalen i icke oetydlig omfattning kommit

till stånd.

Därmed hoppas jag att jag kunnat ge en ungefärlig överblick över hela det nät av reglerande åtgärder, som utmärkt näringspolitiken under kriget.

När man i efterhand söker bemöta denna näringspolitik kan man ju fråga sig, vilka resultat som ha uppnåtts, i vad mån dessa resultat varit tillfredsställande eller om eventuellt de ingrepp som vidtagits varit onödigt ingående i förhållande till vad man ville uppnå. Vad gäller den sista frågan torde man utan vidare kunna säga, att man i regel icke företagit regleringar utan att dessa i det rådande läget varit alldeles ofrånkomliga. Denna återhållsamhet har motiverats däruv, att regleringarna i och för sig betraktats som ett ont och att man därför endast velat införa dem om man därmed uppnått verkligt betydande resultat. Huvudprincipen kan nog sägas ha varit att icke använda mera våld än nöden kräver. Tvärtom har det nog i vissa fall förekommit, att man av sådana skäl dröjt alltför länge med att vidtaga drastiska åtgärder. Det resultat, man uppnått genom denna näringspolitik kunna i huvudsak sammanfattas å följande sätt:

1. Vi ha undgått att bli exploaterade av de krigförande länderna, även i de fall, då deras politiska maktställning förefallit överväldigande. I detta avseende har ett bättre resultat uppnåtts än under förra kriget. Vi ha undgått att annat än tillfälligt leverera varor på kredit till Tyskland. Idag äro dessa mindre krediter helt återbetalda. Denna utjämning av handelsbalansen har kommit till stånd utan att vårt bytesförhållande gentemot utlandet har försämrats. Detta resultat av vår reglerade handelspolitik förefaller ju närmast vara alltför bra för att vara sant. Icke bara vårt utrikespolitiska utan även vårt

handelspolitiska läge hade otvivelaktigt försvagats när vi dels voro avskurna från transportmarknaderna västerut och dels helt beroende av att få importera råvaror söderifrån. Att bytesförhållandet mellan vår export och ^{vår}/import i detta läge kunde bevaras, beror givetvis icke endast därpå, att instrumentet skapades för en fast handelspolitik, utan naturligtvis även därpå, att våra förhandlingar i Tyskland ledat i ändarna på synnerligen lyckliga förhandlare.

2. Levnadsstandarden har hållits väl uppe trots upprustningen och avskärningen. Konsumtionen i landet har icke under något år sjunkit mer än 10 % till förrigenivån och ligger för närvarande endast 5 % under denna nivå. Dessa uppgifter avse närmast konsumenternas inköp av nya varor. Men hänsyn måste även tagas därtill, att inköpen av varor före kriget icke endast möjliggjorde ett upprätthållande av den gamla standarden utan även en standardhöjning vad gäller sådana varor som kräver inventarier m.m. Man är nog därför berättigad till den slutsatsen, att den svenska levnadsstandarden under kriget icke nedgått i någon mera avsevärd grad annat än under kortare perioder och i fråga om alldeles speciella varor, på vilka särskild brist rått, exempelvis vissa livsmedel, som ersatts av andra, samt bilresor. Detta lyckliga resultat kan naturligtvis endast delvis tillskrivas de näringspolitiska åtgärderna. Dessa ha ju om man frånser utbyggnaden av ersättningsproduktionen, som givetvis spelat en stor roll, främst gått ut på att utnyttja våra resurser på mest ändamålsenligt sätt. Den viktigaste grundvalen för den genomförda upprustningen och ^{den}/vidmakthållna levnadsstandarden har givetvis varit den för ett litet land ovanliga mångsidigheten hos vårt näringsliv. Genom den snabba industriella utvecklingen, som ägde rum ända fram till krigs-

utbrottet, hade inom landet utbyggts kapacitet för framställning av förädlade varor, som gjorde oss ~~beroende~~ oberoende av utlandet utom beträffande ett antal viktigare råvaror. I fråga om mångsidigheten av sin produktionskapacitet går Sverige närmast i klass med en mindre stormakt.

3. Näringspolitiken under kriget har möjliggjort för oss att under en tid av avspärrningen genomföra en kraftig utrustning och vidmakthålla en hög krigsberedskap utan att resultatet blivit en vild inflation. Visserligen har detta penningpolitiska resultat även möjliggjorts därigenom, att penning- och finanspolitiken inriktats på att förhindra en inflationistisk utveckling. Utvecklingen i detta avseende har dock varit sådan, att det ~~ix~~ anses ha uppstått ett icke obetydligt överskott av köpkraft, som under de gångna krigsåren bildat en potentiell källa för stegring av varupriserna. Erfarenhet från olika länder under kriget visar emellertid, att det även vid ett betydligt större köpkraftsöverskott varit möjligt att förhindra en inflationistisk prisstegring. Den viktigaste förutsättningen för att förhindra en sådan prisstegring har i stället varit de omfattande marknadsregleringarna såväl vad gäller priser som varukvantiteter. Av detta skäl finns det icke heller anledning att överdriva riskerna för en inflationistisk prisstegring under åren närmast efter kriget om man blott vidmakthåller de nuvarande regleringarna så länge risken för prisstegring kvarstår.

Även om en vild inflation kunnat undvikas har ju dock en betydande försämring av penningvärdet inträtt, som väl delvis måste väntas bli ett bestående minne från krigsperioden. Varupriserna ha stigit icke endast på grund av höjda kostnader för importerade varor och ersättningsvaror utan även emedan arbets-

lönerna stegrats med 30 à 40 %. Denna lönestegring får anses strida mot den målsättning, som uppställdes för den svenska penningpolitiken under kriget och får betraktas som ett ofrånkomligt avsteg, betingad av intressekampen kring inkomstfördelningen. På denna punkt får dock Sveriges ekonomiska politik under kriget sägas ha lyckats mindre väl, även om man får vara tacksam för att utvecklingen icke blivit en mera ogynnsam. Om man på ett tidigare stadium än våren år 1942, då pris- och lönestoppet genomfördes, hade lyckats samla samtliga parter kring en stabiliseringspolitik, hade måhända denna sannolikt bestående försörjning av penningvärdet kunnat undvikas.

Man kan nu fråga sig: Kommer den näringspolitik, som inletts under kriget, att fullföljas även efter krigets slut eller blir näringspolitikens omfattning och inriktning en annan? Kommer vi eventuellt att helt återgå till förkrigstidens ekonomiska politik? Otvivelaktigt måste man räkna med dels att förutsättningarna för näringspolitiken efter kriget så småningom blir helt andra, dels att andra målsättningar komma att tränga i förgrunden. Efter kriget kommer det sålunda i främsta rummet icke att gälla att nödortfört upprätthålla försörjningen på en basis av givna ransöneringar, utan att framför allt befrämja en utveckling av näringslivet, som möjliggör en viss standardhöjning. En annan målsättning som under kriget naturligt nog varit av mindre aktualitet är kravet på en hög och jämn sysselsättning inom näringslivet. Kvar står slutligen som en allmän målsättning önskemålet om en så stor allmän ekonomisk stabilitet som möjligt.

Man har emellertid nödgats sätta sig in i att förutsättningarna för näringspolitiken i betydande utsträckning komma

att vara likartade med dem, som gällt under kriget. Särskilt torde detta komma att gälla på det handelspolitiska området. Vi komma att vara omgivna av en rad utfattiga länder med en enorm varuhunger. Att gentemot sådana länder släppa handel och valutarörelse lösa är givetvis otänkbart. Även England, som före kriget spelade så stor roll för svensk utrikeshandel, kommer efter kriget att befinna sig i ett starkt försämrat handelspolitiskt läge. Dess betalningsbalans blir försämrad genom minskade kapitaltillgångar utomlands samt ökade skulder. Samtidigt är dess ~~ix~~ exportindustri i starkt behov av en grundlig reorganisation. Osannolikt är därför, att vi under de närmaste åren efter kriget övergå till ett fritt handelsbyte på den engelska marknaden. Utvecklingen blir dock helt beroende av Förenta Staternas politik vad gäller handel och kapitalrörelse. I Förenta Staternas hand ligger att genom en generös politik medverka till en snabb uppblomstring av en fri utrikeshandel av fredstyp. Alltför sannolikt är emellertid den möjligheten att ~~xx~~ under åtskilliga år framåt utrikeshandeln kommer att verka bunden och att näringspolitiken på detta område måste leda till långt gående ingrepp liksom under kriget. Först på längre sikt har man anledning hoppas på en nedbyggnad av de restriktiva åtgärderna på utrikeshandelsområdet. Redan dessförinnan blir det måhända möjligt att lätta på restriktionerna i fråga om råvaruanvändningen inom industri och byggnadsverksamhet. Osannolikt är icke att inom en relativt nära framtid efter krigets slut tillräckligt mängder med råvaror skola stå till förfogande för att kunna bilda underlag för en fri utveckling av industriproduktion och byggnadsverksamhet. Den svenska industrien får även antagas vara tillräckligt stark för att i stort sett kunna stå sig i konkurrensen med utlandet. Varken inom industrikretsar eller nå annat

håll här i Sverige torde det finnas resonans för en skärpt protektionism på industriområdet. Det torde sålunda icke finnas anledning till att upprätthålla en reglering av utrikeshandeln till skydd för svensk industriproduktion.

De förändringar som ägt rum i fråga om byggnadsverksamheten under kriget komma däremot sannolikt delvis att bli av bestående karaktär. Det gamla motivet för en reglering av byggnadsverksamheten kommer väl så småningom att bortfalla, nämligen kna heten på arbetskraft och material. Kvar står emellertid behovet av en utjämning av investeringarna i hög- och lågkonjunktur. Som framgår av efterkrigskommissionen kan detta problem bäst lösas genom andra åtgärder än en restriktiv byggnadskontroll. Läget i fråga om bostadsbyggandet är däremot sådant, att den allmänna bostadspolitiken icke kan släppa sitt grepp om detta område. Vi stå nämligen inför en xxii våldsamt tillbakagång av behovet av nya bostäder under de närmaste 10 à 15 åren. Samtidigt står vi inför det dilemma att den hyra, som svarar mot nuvarande byggnadskostnader, långt överstiger det belopp, som rymmes inom en svensk arbetarebudget. Här finns sålunda svåra problem och stora uppgifter för en näringspolitik men icke av restriktivt slag. Här behövs tvärtom åtgärder för att nedbringa byggnadskostnaderna och höja levnadsstandarden.

Även den allmänna priskontrollen kan sannolikt avvecklas först efter en viss övergångstid. Såsom tidigare antytts föreliggande risker för inflationstendenser även ett par år efter krigets slut. Detta kan först ske sedan ett rikligare tillflöde av varer lett till en stegring av konkurrensens skärpa. Kvar står dock problemet om en fortlöpande övervakning av den monopolistiska prisbildningstendensen.

Annorlunda förhåller det sig givetvis på jordbruksområdet. Världsmarknaden kan icke heller efter kriget beräknas erbjuda tillräckligt höga priser för att täcka den svenska jordbruksproduktionens kostnader. På detta område måste sannolikt den från förkrigstiden ärvda regleringsapparaten permanentas under efterkrigstiden.

Om man på detta sätt går igenom krigstidens på det näringspolitiska området finner man att det till stor del icke kan beräknas försvinna samtidigt med det kriget upphör i Europa. Så länge liknande förutsättningar komma att bestå, som nu under kriget måste också dessa regleringar fullföljas. Men alltefterson byggnadstillgången blir rikligare och förutsättningar för en friare utrikes andel utstår, kunna dessa regleringar successivt avvecklas.

Krigstidens näringspolitik har i övervägande grad avrit av ~~reklam~~ negativ karaktär. Man har uppställt förbud mot prisstegringar, förbud mot export och import, restriktioner i fråga om byggnadsverksamhet, i fråga om användningen av råvaror o.s.v. Det säger sig självt att en så inriktad näringspolitik endast kan bli av helt underordnad betydelse i ett fredshushåll efter kriget, ^{där} ~~vilken~~ den viktigaste uppgiften är att ^{få} gå till stånd en fortsatt ekonomisk utveckling. Näringslivet ställs då framför allt inför uppgiften att stödja näringslivets utveckling. Detta kan ske på en mängd olika vägar, av vilka somliga redan beträffat. Här må endast nämnas:

Stöd åt teknisk forskning,

Stöd åt rationaliseringsforskning och rationaliseringsåtgärder.

Särskilt aktuella områden äro härvidlag byggnadsverksamheten och jordbruket. Även frågan om statens deltagande i

det industriella rationaliseringsarbetet är för närvarande under diskussion.

Andra liknande frågor äro åtgärder för att skapa förutsättningar för näringslivet genom ~~billiga~~ billig kraft och billiga transporter, åtgärder för stöd åt småföretag o.s.v. Det finns särskilt anledning räkna med att den statliga näringspolitiken i långt högre grad än under kriget kommer att löpa parallellt med det ~~en~~ enskilda näringslivets strävanden att följa den snabba utvecklingen från tiden före kriget. De åtgärder som då bli aktuella bli av helt annat slag än de ofrånkomligen hämmande åtgärder, som kännetecknat näringspolitiken under kriget.

Den allmänna näringspolitiken under kriget har i hög grad betjänat sig av näringslivets strävan att genom en snabb omställning anpassa sig till de aktuella förhållandena. Utvecklingen av gengasdriften är ju det mest strålände exemplet på vad som genom sådant enskilt initiativ har kunnat åstadkommas på kort tid. Efter kriget måste den statliga näringspolitiken i en högre grad inriktas på att utnyttja dessa enskilda strävanden. I hög grad kommer dess uppgift att bli att uppdraga ramar för denna enskilda verksamhet, att stimulera den till utveckling i viss riktning och i mindre grad att uppställa förbud.

De ingående statliga regleringarna av ~~kring~~ näringslivet ha lett till att inom olika statliga institutioner vuxit fram en mycket omfattande ~~byråkratisk~~ byråkratisk apparat. Alla de förbud i stort eller i detalj, som ha begränsat näringslivets rörelsefrihet, ha utformats av ~~kända~~ tjänstemännen inom dessa statliga institutioner. Delvis ha helt nya institutioner vuxit fram, delvis har ~~en~~ redan tidigare befintliga utvidgats.

Denna omfattning delas väl mer allmänt att dessa byråkrati na...

~~kriget/~~^{under/}~~Förhandenvarande~~ omständigheter fungerat mycket tillfreds-
 stäl ande. Svårigheter ha givetvis förelegat/^{att/}~~För~~ sådana som
 tillfälligt betraktade uppdrag uppbringa tillräckligt erfarna
 krafter. Delvis har denna svårighet kunnat övervinnas genom
 att förstärka den egentliga byråkratin med ett kooperativt inslag
 hämtat utifrån näringslivet. Erfarenheterna rörande olika frå-
 gor inom denna ~~byråkrati~~ har även stigit under kriget.
 Man har blivit varm i kläderna, man har för att citera en känd
 historia från förra världskriget "lärt sig att skilja mellan
 långa barr och korta barr". Samtidigt har det inom de mera
 krisbetonade organen framträtt en tydlig tendens till sänkning
 av tjänstemännens kvalitet, eftersom de mera kvalificerade tagit
 tillvara möjligheterna att söka sig över till mera permanenta
 befattningar inom statsförvaltningen eller inom näringslivet.
 De statliga ämbetsmännens arbete har även ~~ut~~ underlättats däri-
 genom att olika regleringar, det må gälla handelsavtal, råvaru-
 ransoneringar eller byggnadsfrågor, i regel utformats efter för-
 handling med de parter inom näringslivet, som blivit föremål
 för regleringar. I största möjliga utsträckning har man till
 och med för dessa regleringar upprätthållit frivillighetens for-
 mer. En mycket viktig fråga beträffande den framtida närings-
 politiken är otvivelaktigt frågan, om den statliga byråkratin
 ställning och befogenheter. Det ligger i sakens natur att den
 som erhållit ett ämbete gärna utvidgar sitt rådeområde.
 Det kan nog sålunda ~~vara~~ när det gäller handelsförhandlingar
 eller annan näringspolitik ofta te sig ~~främst~~ förestående för den
 statlige ämbetsmannen att göra sig beroende av råd och medver-
 kan respektive förhandlingar med motsvarande parter i närings-
 livet, att lämna metoder med överenskommelser och övergå till

en ensidig dirigering. En sådan tendens innebär en övergång mot en längre driven centralisering av hela näringslivets ledning. Liksom varje diktatur har naturligtvis en sådan centralisering, d.v.s. ~~en~~ ökning av byråkratins befogenheter, vissa fördelar i fråga om effektivitet i näringspolitiken. Det blir möjligt att uppnå en större konsekvens och rätlinjighet. ^{de} Besluten kunna fattas snabbare än när ~~det~~ måste föregås av överläggningar och förhandlingar med icke centrala organ. Men man överser samtidigt lätt med det centraliserade systemets fördelar, som kanske icke alltid framträder i det faller eller på ~~en~~ kort sikt men som om man ser saken på längre sikt måste föllä utslaget. Styrkan hos ~~en~~ ett decentraliseringssystem, som icke bygger på en byråkratisk diktatur, ligger ju framför allt däri, att man kan tillgodögöra sig alla de erfarenheter och ~~synpunkter~~ synpunkter, som kunna inhämtas från dem, som ~~en~~ i verkligheten ha att ägna sig åt beslutets praktiska genomförande. Man måste också komma ihåg att när man övergår från krig till fred de frågor, som bli av särskild betydelse inom näringspolitiken bli betydligt mera svårlösta än tidigare. Mindre svårigheter erbjuder det ju att under en krigstid genom förbud av olika slag hindra en olycklig utveckling av näringslivet. Betydligt svårare är det att ~~en~~ genom riktiga beslut positivt bidra till en gynnsam utveckling av näringslivet. Näringspolitiska beslut av detta slag kräva långt mera av ingående sakkunskap än när det blott gäller att förhindra en viss utveckling. Kraven på dem, som från statens sida kunna handha näringspolitiken beträffande insikter i de praktiska näringsförhållandena komma därför att stärkas i mycket hög grad och det tor sig därför också naturligt att man snarast kommer att eftersträva en ~~en~~ hög decentralisering av näringspolitiken i den meningen, att

denna föres i intimare samråd än tidigare med sakkunskapen inom näringslivet. En hel del av den byråkrati som vuxit upp inom kriskommisssionerna kommer väl att försvinna efter kriget. För den statliga näringspolitiken, som kommer att kvarstå respektive utvecklas efter kriget kommer säkerligen att som en god grundregel gälla, att i första hand inskränka sig till att draga upp ramar för verksamheten inom näringslivet och att i den mån näringspolitiken måste ta ett steg längre utforma denna i intimaste samverkan med de uppbyggande krafterna inom näringslivet.